

УДК 336.227.5

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЕЗ В УКРАЇНІ

Комісова М.М., старший викладач кафедри економіки підприємств Донецького національного університету

На даному етапі часу економіка України переживає проблеми, пов'язані із зміною кон'юнктури світового ринку. Одним з найвагоміших форм міжнародного руху капіталу, що обумовлює рівень розвитку економіки країни є залучення прямих іноземних інвестицій. У зв'язку з глобалізацією світової економіки дедалі більшої актуальності набувають дослідження всіх засобів залучення іноземного капіталу, найефективнішим з яких є вільні або спеціальні економічні зони. В умовах перехідної економіки аналіз створення і функціонування зон з таким юридичним статусом є необхідним з точки зору поглиблення інтеграції України у сучасне світове господарство.

Метою дослідження є аналіз функціонування вітчизняних вільних економічних зон та вироблення рекомендацій щодо перспектив функціонування ВЕЗ в умовах інтернаціоналізації економіки України.

Теоретичною основою роботи стали праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені вільним економічним зонам, їх створенню, формуванню, залученню іноземних інвестицій та проблемам вітчизняної інвестиційної діяльності. Істотне значення для підготовки роботи мали дослідження таких вчених як О.М.Бандурка, Ю.Б.Бек, І.Г.Білас, М.В.Буроменський, В.Н.Денисов, А.С.Семерак, С.Я.Фурса, Я.М.Шевченко, Р.Б.Шишка. У галузі економіки питання інвестиційної діяльності у ВЕЗ досліджували В.Бабінцев, Т.П.Данько, Г.С.Ємець, Ю.В.Макогон, З.М.Окрут, А.П.Румянцев та інші.

У Міжнародній конференції «Про спрощення і гармонізацію митних процедур» (Київська конвенція), що прийнята у 1973 році і набула чинності у 1974 році, поняття «вільна зона» визначено як частина державної території, на якій розміщені товари розглядаються з погляду стягування імпорتنних мит і податків, як такі, що знаходяться поза митною територією і не підлягають звичайному митному контролю. У Додатку 8 до Київської конвенції подано визначення вільної економічної зони (або зони-франко) як частини території країни, на якій товари розглядаються як об'єкти, що знаходяться за межами національної митної території і тому не підлягають митному контролю та оподаткуванню [1].

Сьогодні на території сучасної незалежної України створено 11 особливих територій, що мають статус вільних економічних зон, в межах яких повинен діяти спеціальний режим оподаткування. До ВЕЗ зовнішньоторговельної спрямованості відносять наступні: «Азов», «Закарпаття», «Інтерпорт Ковель», «Рені», «Порто-Франко» Одеського морського торговельного порту і «Порт Крим». Серед ВЕЗ, метою яких окрім залучення ПІІ, а, в більшості – підвищення соціально-економічного розвитку регіону відокремлюють «Донецьк» у Донецькій області, «Славутич» у Київській, «Курорттополіс Трускавець», «Яворів» у Львівській, «Миколаїв» у Миколаївській області. Також в Україні діє Південнокримська експериментальна зона «Сиваш».

До мети створення ВЕЗ входить збільшення кількості робочих місць, що є одним з завдань соціальної та економічної політики держави. Проаналізуємо вплив українських ВЕЗ на ринок праці у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати впливу вітчизняних ВЕЗ на ринок праці в Україні на 01.01.2011 р., од.¹

№ п/п	Назва ВЕЗ	Кількість нових робочих місць, які створюються згідно з бізнес-планами	Кількість робочих місць, що зберігаються згідно з бізнес-планами	Кількість створених робочих місць	Кількість збережених робочих місць
1	2	3	4	5	6
1.	«Азов»	610	0	112	0
2.	«Донецьк»	260	0	379	0
3.	«Славутич»	370	53	276	47
4.	«Курорттополіс Трускавець»	1199	848	506	323
5.	«Яворів»	4563	2079	5772	2667
6.	«Закарпаття»	7919	200	4542	174
7.	«Порто-Франко»	343	483	299	219
8.	«Рені»	346	0	196	27
9.	«Миколаїв»	0	0	0	0
10.	«Порт Крим»	179	0	1	2
Усього по ВЕЗ		15789	3663	12083	3459

Джерело: Оперативні дані основних показників діяльності СЕЗ та ТІП станом на 01.01.11. Режим доступу [www.me.kmu.gov.ua].

Аналізуючи таблицю 1 треба по-перше звернути увагу на велику різницю у бізнес-плануванні та фактичними даними. Незважаючи на певні позитивні досягнення практики функціонування ВЕЗ, доводиться констатувати, що загалом результати діяльності вільних економічних зон виявилися досить сумнівними і не виправдали покладених на них завдань. За минулий рік функціонування ВЕЗ очікувалось досягти наступних показників:

- створення нових існуючих робочих місць – 15789 од. (фактично – 12083 од., або 76,5% від запланованого);
- збереження існуючих робочих місць – 3662 од. (фактично – 3459 од., або 94,4% від запланованого).

Але треба підкреслити, що від нестачі нових робочих місць ситуацію на ринку праці врятувало лише перевищення над запланованими нормами функціонування таких ВЕЗ, як «Донецьк» (заплановано – 260, фактично – 379, або 145,7% від запланованого), «Яворів» (заплановано – 4563, фактично – 5772, або 126,5% від запланованого). Інші ВЕЗ план у галузі створення нових робочих місць не виконали, найбільша різниця між бізнес-планом та фактичними даними у таких ВЕЗ, як «Азов» (18,3% від запланованого), «Курорттополіс Трускавець» (42,2%) та «Закарпаття» (57,3%).

Від значного зростання рівня безробіття з приводу втрачання робочих місць врятувало функціонування ВЕЗ «Яворів», де було заплановано збереження 2079 робочих місць, а фактично зберегли 2667 (128,2%). Взагалі, з приводу збереження робочих місць ситуація значно ліпша, ніж за створенням: практично всі ВЕЗ майже виконали свій бізнес-план, окрім знову ж таки ВЕЗ «Курорттополіс Трускавець» (38%) та «Порто-Франко» (45,3%).

Також доцільним буде взяти до уваги те, що створення нових та збереження старих робочих місць не відображає остаточної картини функціонування ВЕЗ в Україні. Для більш детального аналізу розглянемо вартість проектів, залучення ними інвестиції та реалізацію ними своєї продукції у таблиці 2.

Таблиця 2

Показники функціонування ВЕЗ в економіці України, тис.дол. США

№ п/п	Назва ВЕЗ	Кошторисна вартість проектів (згідно з бізнес-планами)		Залучено інвестицій		Реалізація продукції	
		усього	з них іноземних	усього	з них іноземних	усього	з них іноземних
1.	«Азов»	96893	3269	3028	3028	178456	164047
2.	«Донецьк»	7000	0	3467	0	1286271	1286271
3.	«Славутич»	6451	1316	16713	3604	415329	68440
4.	«Курортполіс Трускавець»	74501	6437	80345	19981	165738	22762
5.	«Яворів»	212524	19541	176367	33551	7164335	967654
6.	«Закарпаття»	226047	69456	158759	113354	8534549	3713638
7.	«Порто-Франко»	29578	8417	46932	6994	571414	380415
8.	«Рені»	19400	3092	11621	6671	74105	29061
9.	«Миколаїв»	0	0	0	0	0	0
10.	«Порт Крим»	4957	1000	626	626	0	0
Усього по ВЕЗ		677350	112528	497858	187809	18390197	6632288

Джерело: Оперативні дані основних показників діяльності СЕЗ та ППР станом на 01.01.11. Режим доступу [www.me.kmu.gov.ua].

Аналізуючи таблицю 2, треба звернути увагу на те, що найдорожча вартість проектів у ВЕЗ «Закарпаття», але ж тут і один з найбільших показників залучення іноземних інвестицій. На ряду з ВЕЗ «Закарпаття» також доречним є відокремлення ВЕЗ «Яворів». Як зазначено вище, найважливішою метою створення ВЕЗ є залучення іноземних інвестицій для розвитку та посилення ефективності діяльності суб'єктів господарювання. На основі цього показника можна стверджувати про велике функціональне значення вищевказаних ВЕЗ для економіки України.

З приводу грошової вартості та кількості реалізованих проектів ВЕЗ «Закарпаття» та «Яворів» також мають лідируючі позиції, але, зважаючи на показники експорту, треба також звернути увагу на ВЕЗ «Донецьк», що посідає друге місце в цій категорії.

Також необхідно зауважити, що неповноцінне функціонування вітчизняних ВЕЗ пояснюються змінами у законодавстві України з приводу державного регулювання діяльності вільних економічних зон, а точніше Законом України «Про внесення змін в Закон України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» і деякими іншими законодавчими акти України» від 25 березня 2005 р. № 2505-IV, де було значно змінено законодавство про вільні економічні зони. Суть внесених змін полягала у скасуванні пільгових митних і податкових режимів підприємницької діяльності на території ВЕЗ. Іншими словами, були ліквідовані ті пільги, які власне і склали сутність цих зон і робили їх привабливими для інвесторів. При цьому з формально-юридичної точки зору спеціальні економічні зони як такі ліквідовані не були.

Аналіз створення і функціонування вітчизняних ВЕЗ надав можливість скомпонувати наступні недоліки і прорахунки:

- існує відмінність у підходах до ліцензування (квотування) видів діяльності, оподаткування доходів нерезидентів, справляння митних платежів та ПДВ при ввезенні товарів для використання на території зон;
- недосконалість Закону України «Про загальні принципи створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»;
- недостатня увага до базової інфраструктури;
- недостатні інституціональні зв'язки між адміністрацією зони та державними установами, які причетні до створення пільгових режимів;
- органи влади намагаються через податкову політику збільшити відрахування до державного або місцевого бюджету, тоді як необхідне забезпечення економічного стимулювання виробника.

З наведеного вище аналізу функціонування вітчизняних ВЕЗ слід зробити висновок, що, незважаючи на те, що Україна як незалежна держава існує лише 21 рік, на території вже створена значна кількість зон з особливою формою оподаткування суб'єктів господарської діяльності, але питання щодо їх доцільного та ефективного функціонування й досі залишається актуальним.

Поки що українські ВЕЗ, скоріше за все, не є проявом одного з законів діалектики про перехід «кількісних змін у якісні», що не завадило темі спеціальних (вільних) економічних зон стати однією з улюблених в українських аналітичних та політичних «надрах» [2].

Створення вільних економічних зон як ефективних інструментів прискорення розвитку пріоритетних галузі виробничої сфери неможливе без розбудови загальнодоступного інформаційного середовища. Її основними напрямками повинні стати формування науково-інформаційних ресурсів з питань діяльності спеціальних економічних зон та забезпечення ефективного їх використання; розробка нових і вдосконалення існуючих науково-інформаційних технологій, у тому числі автоматизованих систем; науково-інформаційне забезпечення інноваційних процесів.

Висновки. Виходячи з цього, питання створення та функціонування вільних економічних зон у складі транспортних коридорів потребує більш детального і ґрунтовного опрацювання. Зокрема, відкритими є питання розробки систем управління транспортними артеріями загальнодержавного значення з урахуванням можливостей, потреб та наслідків функціонування вільних зон у складі транспортних вузлів (морські порти, аеропорти, залізничні комплекси), умов їх реструктуризації та приватизації як єдиних майнових комплексів з урахуванням загальнонаціональних інтересів, порядок пропуску та митного оформлення ввезення (вивезення) товарів та інших предметів у вільні економічні зони, маючи на увазі максимальне спрощення цих процедур.

Створення в Україні окремих територій сприяння підприємству та інвестиціям – вільних економічних зон – є одним з перспективних заходів по приданню до світового економічного простору і побудови відкритої економіки.

РЕЗЮМЕ

Метою дослідження є аналіз функціонування вітчизняних вільних економічних зон та вироблення рекомендацій щодо перспектив функціонування ВЕЗ в умовах інтернаціоналізації економіки України.

Ключові слова: вільні економічні зони, ефективність, функціонування, інтернаціоналізація

SUMMARY

The aim of the study is to analyze the functioning of national economic zones and make recommendations on the prospects of functioning SEZs in the internationalization of the economy of Ukraine.

Keywords: free economic zones, efficiency, operation, internationalisation

РЕЗЮМЕ

Целью исследования является анализ функционирования отечественных свободных экономических зон и выработки рекомендаций относительно перспектив функционирования СЭЗ в условиях интернационализации экономики Украины.

Ключевые слова: свободные экономические зоны, эффективность, функционирование, интернационализации

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Международная конвенция по упрощению и гармонизации таможенных процедур (Киотская конвенция 1973 г.). Приложение 1. Относительно свободных зон // Право и экономика. – 1995. - № 8. – С.127.
2. Магера Н.М. Інвестиційне розширення у Центральній Європі // Статистика України. – 2011. - № 3. – С.46-50.
3. Рижун Н.А. Про основні проблеми та заходи щодо активізації вільних економічних зон в Україні / Н.А.Рижун // Економіст. – 2010. - № 6. – С.78-81.
4. Оперативні дані основних показників діяльності СЕЗ та ТПР станом на 01.01.2011 Режим доступу: [www.me.kmu.gov.ua].

УДК 658.15

СТАН, СТРУКТУРА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ АКТИВІВ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Корбут А.А., здобувач наукового ступеня к.е.н., каф. Міжнародних економічних відносин, Хмельницького національного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На етапі трансформації економічних відносин, поглиблення ролі та розвитку ринкових інструментів, вдосконалення регуляторного апарату, стан вітчизняних машинобудівних підприємств характеризується втратою понад двох третин обігових коштів. Останнє спрощено ототожнюється з наслідками гіперінфляційних процесів для суб'єктів господарювання, що домінували в 90-х роках минулого століття. Процес вказаних втрат отримав назву вимивання обігових коштів та супроводжувався "бартеризацією" економіки, низькою ефективністю управління активами, фінансовими збитками економічно вигідних виробництв.

Як показує практика господарської діяльності, механізм впливу макроекономічних процесів на обсяги, структуру та ефективність використання фінансових ресурсів та активів підприємства об'єктивно складніший, ніж сприймається в межах існуючої парадигми. Негативні чинники втрат фінансових ресурсів від макроекономічної нестабільності доповнюються проблемами структурної неадекватності галузей за кожною адміністративною економікою, централізації фінансових потоків та відсутності досвіду фінансового менеджменту керівників вищого та середнього рівнів управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Область дослідження прикладних проблем управління активами та фінансовими ресурсами промислових підприємств охоплює процеси їх формування, використання та уникнення ризиків, криз платоспроможності, ліквідності та фінансових втрат. Теоретичному обґрунтуванню ефективного управління фінансовими ресурсами та активами присвячені праці відомих вітчизняних науковців, серед яких Ю. Абрамов, І. Долон, А. Ковальова, С. Куліш, В. Міщенко, Г. Одінцова, С. Рясних та ін. В той же час, результати світової фінансової кризи свідчать про обмежений арсенал інструментів аналізу і управління та недостатнє ресурсне забезпечення в умовах загальноекономічних крих, волатильності фінансово-кредитних ринків та індустріальних секторів економіки.

Невирішені частини проблеми. Не вдаючись до історичного екскурсу та періодизації розвитку машинобудівних підприємств слід констатувати, що в переліку основних проблем та негативних наслідків вітчизняних машинобудівних підприємств – наявність значного обсягу господарських активів, що не сприяють, а в окремих випадках погіршують конкурентні позиції. Проблеми гігантманії, відсутність досвіду роботи на цільових ринках, галузева структурна неадекватність економіки логічно призвели до зниження господарської активності. Як наслідок, у розпорядженні підприємств залишається великий обсяг господарських активів, що морально застаріли, фізично зношені, не використовуються та одночасно лягають не підйомними витратами в структурі фінансового забезпечення.

Постановка завдання. Визначити ключові тенденції та напрями формування активів, структурні закономірності забезпечення обіговими коштами та фінансовими ресурсами машинобудівних підприємств та транснаціональних корпорацій України.

Основний матеріал дослідження. Вплив економічних процесів на обігові кошти та активи машинобудівного підприємства виявився досить типовим, з негативним результатом. У господарській діяльності присутня велика кількість чинників, що визначають кінцевий результат. Наявна кількість підприємств в Україні, що зайняті в галузі машинобудування перевищує кілька тисяч, не дає в повній мірі можливості описати всі деталі управління активами та фінансовими ресурсами підприємства. Разом з тим, узагальнення свідчать на користь існування спільних рис розвитку та формування господарських ефектів.

Механізм організації та використання обігових коштів і активів підприємства визначається розмірами суб'єкта господарювання, присутністю на ринках тощо. Останнє виступає ознакою диверсифікації активів та обігових коштів, ефективності їх використання. З цієї точки зору чітко виділяється група найбільших машинобудівних підприємств – транснаціональних компаній, холдингів та синдикатів. Для цієї групи характерна диверсифікація фінансових ресурсів та активів, висока ефективність використання активів та уникнення ризиків за рахунок фінансових транзакцій та перерозподілу фінансових ресурсів в межах компанії. До цієї групи можна віднести всі, без виключення, транснаціональні компанії. З числа українських компаній Група СКМ, Корпорація "ІСД" тощо. Компанії цієї групи є багатопрофільними, і машинобудування лише частково присутнє серед напрямів їх діяльності.

Незважаючи на очевидну різницю між машинобудівними підприємствами різних напрямів діяльності спостерігається схожа тенденція в період домінування негативних чинників світової фінансової кризи 2008-2011 рр. Невід'ємною складовою загального тренду є зниження обсягів обігових коштів. Попередньо причиною є зниження грошового потоку від експорту в 2009 р. (рис. 1).

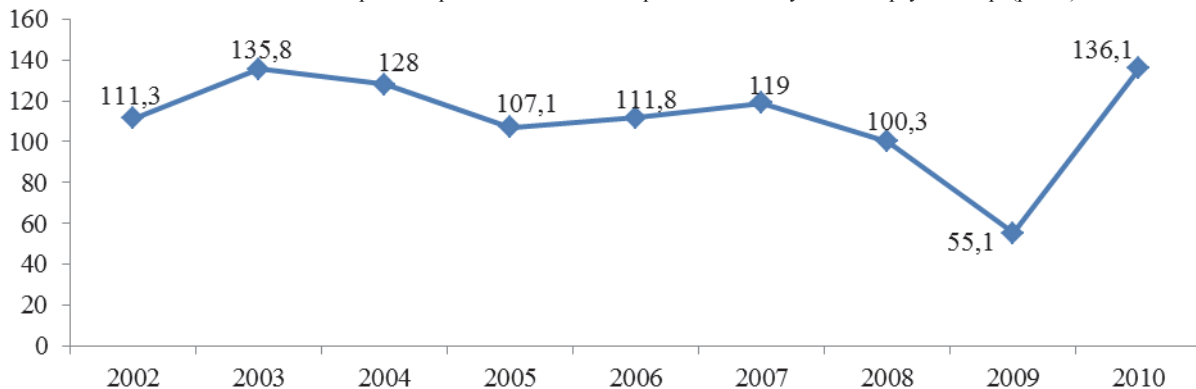

Рис. 1. Індекс продукції машинобудування, % [1]